

تحلیل خدمات BNPL با تاکید بر تنظیم‌گری در حقوق بانکی ایران و انگلستان

محمود باقری

دانشیار، گروه حقوق خصوصی و اسلامی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

mahbagheri@ut.ac.ir

علی‌رضا قاسمی فیروزآبادی (نویسنده مسئول)

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق مالی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

ar.gh.firozabadi@ut.ac.ir

چکیده

گسترش اینترنت و تکنولوژی موجب استفاده روزافزون اشخاص از پلتفرم‌هایی شده است که در آن خدماتی مشابه بانک‌ها، از جمله اعطای اعتبار در قالب خدمات «الان بخر، بعداً پرداخت کن (BNPL)» ارائه می‌شود. این تحول، نشان‌دهنده تغییرات مهمی در الگوهای تأمین مالی مصرف‌کنندگان و شیوه‌های پرداخت است و چالش‌هایی را در این حوزه به وجود آورده است. غالب ادبیات موجود در زمینه حقوق بانکی موقوف بر تحلیل عقود و قراردادهای سنتی است و مقاله حاضر با روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به این پرسش می‌پردازد که پیدایش و رواج این خدمات چه پیامدها و آثاری بر نظام بانکی دارد و آیا حقوق ایران دارای مقررات جامع و روشن در این زمینه است؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که قراردادهای BNPL، دارای ساختاری چندلایه میان خریدار، فروشنده و شرکت ارائه‌دهنده خدمات می‌باشند. از مهم‌ترین چالش‌های این خدمات درج شروط ناعادلانه در قرارداد، عدم شفافیت میزان کارمزد برای متقاضی، ریسک‌های حقوقی مربوط به نوع تضامین، انباشت بدهی نزد چند شرکت BNPL، نحوه اعتبارسنجی و نقض حریم خصوصی مصرف‌کنندگان می‌باشد. نتایج پژوهش حاکی از آن است که تنظیم‌گری مؤثر BNPL در ایران مستلزم رویکردی تلفیقی است که در آن بانک مرکزی مسئول نظارت مالی و اعتباری بوده و نهاد تخصصی حمایت از مصرف‌کننده در کنار بانک مرکزی بر شفافیت قراردادها، حمایت از حقوق کاربران و رسیدگی به شکایات نظارت کند.

کلیدواژه‌ها: اعطای اعتبار، BNPL، تنظیم‌گری، تأمین مالی، ریسک حقوقی.

Analysis of BNPL Services with Emphasis on Regulation in the Banking Law of Iran and United Kingdom

Abstract

The expansion of the Internet and technological advancements has led to the increasing use of platforms that provide services similar to those offered by banks, including the extension of credit through “Buy Now, Pay Later” (BNPL) arrangements. This development reflects significant changes in consumer financing patterns and payment methods while giving rise to new legal and regulatory challenges. Much of the existing literature in banking law has focused on the analysis of traditional contracts and financial arrangements. Using a descriptive-analytical approach and relying on library-based sources, this article examines the implications of the emergence and growing adoption of BNPL services for the banking system and investigates whether Iranian law provides a comprehensive and coherent regulatory framework governing such services.

The findings indicate that BNPL arrangements involve a multi-layered contractual structure among consumers, merchants, and BNPL service providers. The principal challenges associated with these services include the incorporation of unfair contractual terms, lack of transparency regarding fees and charges imposed on consumers, legal risks arising from the accumulation of debt across multiple BNPL providers, issues relating to collateral requirements, credit assessment mechanisms, and violations of consumer privacy. The study concludes that effective regulation of BNPL services in Iran requires an integrated regulatory approach under which the Central Bank is responsible for financial and prudential supervision, while a specialized consumer protection authority, alongside the Central Bank, oversees contractual transparency, the protection of consumer rights, and the handling of consumer complaints.

Keywords: Credit Provision, BNPL, Regulation, Consumer Financing, Legal Risk.

مقدمه

با گذشت زمان، پیشرفت فناوری موجب معرفی نوآوری‌های متعدد در حوزه فناوری‌های مالی برای مصرف‌کنندگان شده است. خدمات BNPL طی چند سال گذشته از یک روش پرداخت محدود و خاص به یکی از مهم‌ترین و پرمصرف‌ترین روندهای مالی تبدیل گشته است.^۱ کسب و کارها می‌توانند با استفاده از خدمات BNPL، طرح‌های پرداخت اقساطی را به مشتریان خود ارائه دهند و به آنان در مدیریت امور مالی شخصی کمک کنند. همچنین ارائه‌دهندگان این خدمات به دلیل موانع ورود پایین، امکان دسترسی سریع مصرف‌کنندگان به منابع مالی را فراهم می‌کنند.^۲ به همین جهت، مصرف‌کنندگان به دنبال جایگزینی برای خدمات بانکی سنتی جهت اخذ تسهیلات هستند؛ زیرا این بستر، دسترسی راحت‌تر، سریع‌تر و شبانه‌روزی را برای دریافت اعتبار فراهم آورده است. خدمات‌دهندگان BNPL انواع مختلفی از تسهیلات مالی را ارائه می‌دهند، رایج‌ترین شکل آن، طرح پرداخت در چهار قسط است که علی‌الاصول نوعی وام اقساطی بدون بهره^۳ محسوب می‌شود.^۴ با این حال، در عمل وجود هزینه‌هایی مانند کارمزد، جریمه تأخیر و یا سایر هزینه‌های پنهان می‌تواند برای مصرف‌کنندگان متصور باشد. مصرف‌کنندگان معمولاً از این طرح برای خریدهای کوچک استفاده می‌کنند و به همین دلیل، تلاش‌های جذب مشتری توسط وام‌دهندگان BNPL عمدتاً در نقطه فروش و از طریق همکاری با فروشندگان انجام می‌شود.^۵ این خدمات در کشورهایی با تجارت الکترونیک قوی، تورم بالا، نظام بانکی ناکارآمد و مقررات ضعیف، رشد چشمگیری داشته است.^۶

در ایران شرکت‌های متعددی از جمله دیجی‌پی، قسطا، تارا، اسنپی و ... در انگلستان شرکت‌های کلارنا^۷، کلیرپی^۸ و لی‌بای^۹ و ... و در مالزی شرکت‌های آتوم^{۱۰}، شویی^{۱۱} و گِربپی^{۱۲} و ... از ارائه‌دهندگان این خدمات به شمار می‌روند. برخی از خدمات توسط BNPLها علی‌الاصول بدون نیاز به ضامن یا وثیقه ارائه می‌شوند و به جای آن از سازوکارهای جایگزین مانند اعتبارسنجی دیجیتال، برداشت خودکار از حساب و محدودیت‌های اعتباری برای تضمین بازپرداخت استفاده می‌کنند و برخی از خدمات آنان نیز با توجه به سقف اعتبار نیاز به اخذ تضامینی مانند چک صیادی از سوی دریافت‌کننده اعتبار دارد. همچنین در صورت عدم پرداخت اقساط در موعد مقرر، برای آنان جریمه تأخیر، کاهش میزان اعتبار و محدودیت‌هایی برای استفاده از تسهیلات آتی در نظر گرفته خواهد شد.

^۱ . Choudhary, R., Shaik, Y.A., Yadav, P. & Rashid, A. (2024). *Generational differences in technology behavior: a systematic literature review*. Journal of Infrastructure, Policy and Development, 8(9), 1-3.

^۲ . Hendy, M.A., Maizatulaidawati, M.H., Abdul, K.O., Anas, H., & Edura, W.R. (2023). *Religiousbased ethics and Buy-Now-Pay-Later re-usage intention among Muslim consumers in Indonesia and Malaysia: a commitment-trust theory perspective*. Cogent Business & Management, 11(1), 2.

^۳ . Interest-Free BNPL

^۴ . تمام خدمات BNPL بدون بهره نیستند و مدل تامین مالی بهره‌دار نیز وجود دارد.

^۵ . SONI, S. (2024). "Regulating Buy Now, Pay Later: Consumer Financial Protection in the Era of Fintech", *Columbia Law Review*, Vol. 123, 2042.

^۶ . CORNELLI, G., GAMBACORTA, L., & PANCOTTO, L. (2023). "Buy now, pay later: a cross-country analysis", *BIS Quarterly Review*, December, 61.

^۷ . Klarna

^۸ . Clearpay

^۹ . LayBuy

^{۱۰} . Atome

^{۱۱} . Shopee

^{۱۲} . GrabPay

با توجه به تکامل و گسترش این خدمات و تاثیر آن بر حوزه‌ی بانکی و فقدان قوانین روشن و نهاد تنظیم‌گر در این زمینه، بررسی ابعاد حقوقی حاکم بر آن ضروری می‌باشد. بر این اساس، در ادامه این نوشتار ذیل سه عنوان مفهوم شناسی و ساختار قراردادهای BNPL، ریسک‌های حقوقی و تضامین و حریم خصوصی و تنظیم‌گری ابعاد این مهم بررسی شده است و در نهایت به این سوال پاسخ داده خواهد شد که این خدمات چه چالش‌هایی را به وجود آورده و ماهیت حقوقی و مدل مطلوب تنظیم‌گری آن در حقوق ایران چیست؟

۱- مفهوم شناسی و ساختار قراردادهای BNPL

پیش از بررسی ماهیت حقوقی BNPL و چالش‌های آن در حقوق دو کشور، لازم است این مفهوم از برخی مفاهیم مشابه مانند فروش اقساطی، وام خرد، تسهیلات بانکی، اعتبار مصرف‌کننده، پرداخت معوق و لیوی^{۱۳} تفکیک گردد.

۱-۱- تمایز BNPL از سایر شیوه‌های تأمین مالی

فروش اقساطی شیوه‌ای از تأمین مالی است که در آن کالا یا خدمت در زمان انعقاد قرارداد در اختیار خریدار قرار می‌گیرد، اما بهای آن به صورت تدریجی و در چارچوب برنامه‌ای منظم با اقساط معین پرداخت می‌گردد و علی‌الاصول بلندمدت بوده و نرخ سود در آن وجود دارد. در حالی که BNPLها برخلاف این شیوه معمولاً دارای دوره بازپرداخت کوتاه‌تری هستند و اغلب بدون نرخ بهره و با مداخله شخص ثالث ارائه می‌شوند.

وام خرد نوعی تسهیلات با مبلغ محدود^{۱۴} است که معمولاً برای تأمین نیازهای مصرفی یا کوتاه‌مدت به اشخاص باهدف ایجاد نقدینگی اعطا می‌شود تا اشخاص طبق اولویت‌بندی‌های مورد نظرشان آن را مصرف نمایند. اما BNPLها برخلاف وام‌های خرد، وجه را مستقیماً به حساب فروشندگان کالا و خدمات طرف قرارداد با خود پرداخت می‌کنند و حساب مشتری با آنان را تسویه می‌نمایند.

تسهیلات بانکی به اعتبارات و منابع مالی اطلاق می‌شود که بانک‌ها در چارچوب قوانین و در قالب عقود و قراردادهای مختلف تا سقف معین، با تضامین مشخص و معلوم نمودن نرخ سود در اختیار متقاضیان حقیقی یا حقوقی واجد شرایط قرار می‌دهند.^{۱۵} در حالی که دریافت اعتبار از BNPLها مستلزم رعایت تشریفات اداری و سختگیرانه فوق نمی‌باشد.

اعتبار مصرف‌کننده به اعتباری اطلاق می‌شود که برای تأمین نیازهای شخصی و مصرفی اشخاص اعطا می‌گردد و در قالب‌هایی مانند وام‌های مصرفی، کارت‌های اعتباری، فروش اقساطی و BNPL ارائه می‌شود. از این رو، اعتبار مصرف‌کننده مفهومی عام بوده و BNPL یکی از مصادیق نوین آن محسوب می‌شود. اما BNPL به دلیل اتکاء به پلتفرم‌های دیجیتال، فرایندهای اعتبارسنجی

^{۱۳}. layaway.

^{۱۴}. براساس بخشنامه شماره ۶۹۱۷۵/۰۲ سقف مبلغ تسهیلات خرد مورخ ۱۴۰۲/۰۳/۲۸، مبلغ سه میلیارد ریال در نظر گرفته شده است.

^{۱۵}. در انگلستان وام‌های تضمین‌شده، بدون تضمین، مشترک، اتحادیه اعتباری، همتا به همتا و پل از انواع وام‌های قابل ارائه به اشخاص است که البته علی‌الاصول نرخ بهره در آنان وجود دارد.

برخط، اعطای سریع اعتبار در نقطه فروش و نیز فقدان نرخ بهره در بسیاری از طرح‌ها، از سایر اشکال اعتبار مصرف‌کننده متمایز می‌شود.

در پرداخت معوق، کالا یا خدمت در اختیار خریدار قرار می‌گیرد؛ اما میان فروشنده و خریدار توافقی صورت می‌گیرد که در آن پرداخت برای مدتی مشخص به تعویق بیفتد. پس از سررسیدن موعد معین شده، خریدار باید مبلغ بدهی‌اش را به صورت یکجا به فروشنده پرداخت نماید. در حالی که دوره بازپرداخت BNPL علی‌الاصول به چهار قسط منظم و در طرح‌های دیگر به اقساط یکسان تقسیم و پرداخت می‌گردد.

در انگلستان نوعی دیگر از تأمین مالی سنتی در محل فروش یا به اصطلاح لیوی وجود دارد. لیوی گزینه پرداخت در طول زمان است که به مشتریان اجازه می‌دهد با دادن پیش‌پرداخت، یک کالا را رزرو کنند.^{۱۶} این بدان معنا است که یک فروشنده، محصول را برای مشتری نگه می‌دارد تا زمانی که پرداخت به صورت اقساط منظم و بدون بهره انجام شود.^{۱۷} BNPL برخلاف فروش اقساطی لیوی به مشتری اجازه می‌دهد تا زمانی که پرداخت به طور کامل انجام نشده، بلافاصله کالای خریداری شده را در اختیار بگیرد و رزرو در آن امکان‌پذیر نیست.

در نتیجه، مفاهیم فوق در برخی موارد همپوشانی دارند اما با نمایان شدن وجوه افتراق ویژگی‌های خاص BNPL مشخص می‌گردد.

۲-۱- ماهیت حقوقی BNPL

به نظر نگارندگان BNPL‌ها در بازار پول تبعی قرار می‌گیرند. جایی که شرکت ثالث غیربانکی، منبع مالی دارد و به اشخاص، اعتباری مانند وام کوتاه مدت، اغلب بدون نرخ بهره و در اقساط کم اعطا می‌کند.

در بازار مذکور سه طرف قراردادی و به تبع آن سه رابطه‌ی حقوقی وجود دارد:

۱- رابطه‌ی میان خریدار و فروشنده کالا یا خدمات

۲- رابطه‌ی میان فروشنده کالا یا خدمات و شرکت BNPL

۳- رابطه‌ی میان خریدار و شرکت BNPL

پرواضح است که رابطه میان خریدار و فروشنده با استناد به ماده ۳۳۸ قانون مدنی عقد بیع است. اما رابطه میان فروشنده و شرکت BNPL و همچنین رابطه میان خریدار و شرکت BNPL محل اختلاف است. بر این اساس، با توجه به روابط میان متقاضیان اعتبار، ارائه‌دهندگان اعتبار و فروشندگان، می‌توان سه تحلیل جهت روشن نمودن ماهیت روابط دوم و سوم ارائه نمود:

تحلیل اول بر این امر استوار است که ماهیت حقوقی قراردادهای BNPL و طرفین آن عقد بیع است، زیرا برای تعیین ماهیت عقود، احراز قصد واقعی طرفین کافی است و با توجه به آنچه در عمل واقع شده است، مقصود طرفین بیع است و تقسیط ثمن فرع بر این امر می‌باشد.

^{۱۶}. این مدل پرداخت در دهه‌های ۱۹۴۰ و ۱۹۵۰ میلادی رواج داشته است.

^{۱۷}. J. Birchall, 'Toys R Us launches a 'layaway' service' (Financial Times, 20 October 2009).

تحلیل دوم این است که الزامی وجود ندارد که هر تاسیس حقوقی را در قالب عقود معین نظیر بیع، قرار دهیم و سپس آن را تحلیل کنیم، بنابراین این قرارداد طبق ماده ۱۰ قانون مدنی، قراردادی خصوصی است که مخالف صریح قانون نبوده و لازم الاتباع است. تحلیل سوم بر این مبنا است که می‌توان قراردادهای BNPL را یک تاسیس حقوقی جدید به شمار آورد که احکام ویژه و منحصر به فرد دارد و براساس قانون، عرف و نیازهای جامعه از ترکیب چند قرارداد شکل می‌گیرد و تا جایی پیش خواهد رفت تا عقدی تازه بسازد. به نظر نگارندگان هرچند به دلیل چندلایه بودن این قراردادها، دیدگاه‌های متعددی قابل طرح است. اما باتوجه به نظام حقوقی ایران تحلیل آن در قالب ماده ۱۰ قانون مدنی قابل پذیرش‌تر است. درست است که رابطه میان فروشنده و خریدار عقد بیع است و شکی دربارۀ آن وجود ندارد، اما رابطه میان فروشنده و BNPL و رابطه میان خریدار و BNPL منجر به وقوع عقد بیع نمی‌گردد، زیرا در این موارد مالکیت کالا از فروشنده به BNPL منتقل نمی‌شود که بتوان آن را عقد بیع دانست و به تبع آن بتوان مجدد در قالب بیع، کالا را از BNPL به خریدار انتقال داد. همچنین صحیح است که BNPL دارای ویژگی‌های خاص است، اما صرف وجود ویژگی‌های خاص جهت تاسیس یک عقد جدید به تنهایی کافی نمی‌باشد، زیرا تاسیس عقدی جدید زمانی قابل پذیرش است که روابط ناشی از آن با وضعیت حقوقی موجود قابل تطبیق نباشد. بنابراین، رابطه میان خریدار و فروشنده تابع قواعد عقد بیع است و می‌توان رابطه میان فروشنده و شرکت BNPL را قرارداد همکاری و تأمین مالی و رابطه میان خریدار و شرکت BNPL را قرارداد اعطای اعتبار دانست که تمام موارد فوق نوعی قرارداد خصوصی میان طرفین بوده و لازم‌الاتباع است.

در انگلستان، در سند تنظیم مقررات خرید اکنون-پرداخت بعد مصوب ۲۰۲۵^{۱۸} مشخص شده است که BNPL تحت عنوان اعتبار پرداخت معوق^{۱۹} از اواسط سال ۲۰۲۶ وارد چارچوب قانونی خواهد شد. در نتیجه BNPL عموماً نوعی قرارداد اعتبار مصرف‌کننده مبتنی بر تعویق پرداخت ثمن محسوب می‌شود که از عقد بیع میان فروشنده و خریدار جدا است و نقش اصلی آن تأمین مالی خرید کالا یا خدمات می‌باشد.

با این همه، تحلیل روابط سه‌جانبه میان مشتری، فروشنده و ارائه‌دهنده خدمت BNPL تنها به تعیین ماهیت قراردادها محدود نمی‌شود، بلکه آثار حقوقی ناشی از این روابط نیز باید مورد توجه قرار گیرد. یکی از مهم‌ترین این آثار، تعیین وضعیت تعهدات مشتری در مواردی مانند عیب کالا یا فسخ قرارداد فروش است. در این فرض، ابتدا بایستی به قراردادهای میان خریدار و BNPL و فروشنده و BNPL تا جایی که خلاف قانون امری نباشد توجه و آن را ملاک عمل قرار داد. برای مثال اسنپ‌شاپ جهت مرجوع نمودن کالا به واسطه عیب شرایطی را در قراردادهایش معین نموده و خود را مسئول قلمداد نمی‌کند.^{۲۰} در ماده ۴۲۲ قانون مدنی در صورت عیب مبیع برای مشتری، حقوقی مانند قبول مبیع با عیب، اخذ ارج و فسخ پیش‌بینی شده است و وی مختار است یکی از راه‌ها را برگزیند. اما در عمل معمولاً این قبیل قراردادها فسخ شده و کالا به فروشنده مرجوع خواهد شد. در حالت معمول در صورت فسخ عقد، ثمن به حساب مشتری واریز می‌شد. اما در جایی که BNPL به مشتری اعتبار داده و شرکت BNPL ثمن را به فروشنده پرداخته باشد، بایستی ثمن به حساب شرکت عودت داده شده و

¹⁸ . Regulation of Buy-Now, Pay Later: Government Response to Consultation (May 2025)

¹⁹ . Deferred Payment Credit (DPC)

²⁰ . <https://snappshop.ir/return-policies>

همچنین شرکت BNPL نیز بایستی بدهی‌های اقساطی را از سیستم پرداخت خود حذف نماید.^{۲۱} اما تا قبل از مرجوع نمودن کالا و تایید فروشنده تعهد مشتری به BNPL باقی است، زیرا عقد بیع همچنان پابرجاست.

۱-۳- شروط ناعادلانه و ضمانت اجرا

حقوق قراردادهای یکی از پویاترین جنبه‌های حقوقی تلقی می‌گردد که همواره تحت تاثیر آشکال جدیدی از تکنولوژی می‌باشد.^{۲۲} هر شخصی آزاد است هرگونه قراردادی که می‌خواهد منعقد کند،^{۲۳} مشروط بر آن که به طور صریح یا ضمنی برخلاف قانون، نظم عمومی و اخلاق حسنه نباشد. این یکی از اصول بنیادین در حقوق قراردادها است.

همچنین قرارداد ابزار حفظ موازنه‌ی اقتصادی است. در تمام قراردادها، شرایط می‌بایست روشن، صریح، شفاف و منصفانه باشد، قراردادهای BNPL نیز بایستی از این قاعده پیروی کنند. اما ممکن است ارائه‌دهندگان این خدمات، شروطی ناعادلانه، سنگین و غیرمعقول در قرارداد معین کنند و از این طریق حقوق مصرف‌کنندگان را که طرف ضعیف‌تر قرارداد می‌باشند، تضییع نمایند.

با اینکه قوانین خاص مانند ماده ۴۶ قانون تجارت الکترونیک، ماده ۷ قانون حمایت از مصرف‌کنندگان خودرو و بند ط ماده ۴۵ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ صراحتاً شروط غیرمنصفانه به ضرر مصرف‌کنندگان را غیرموثر شناخته‌اند اما تعریفی از این شروط ارائه نمی‌دهند. بنابراین ارائه تعریف درباره‌ی ناعادلانه بودن شروط قرارداد امری دشوار است؛ اما از سویی مبهم نگاه داشتن آن نیز سودمند نیست^{۲۴}، زیرا این ابهام موجب ناپایداری قراردادها شده و باب تفاسیر سلیقه‌ای و مختلف را می‌گستراند. به نظر نگارندگان شرط قراردادی‌ای ناعادلانه تلقی می‌گردد که عدم تعادل مهمی به ضرر مصرف‌کنندگان ایجاد نماید.

در قانون مدنی ایران مواد مستقلاً برای شروط ناعادلانه پیش‌بینی نشده است. با اینکه، مواد ۲۳۲ و ۲۳۳ قانون مدنی شروط باطل و باطل مبیطل را بیان کرده‌اند اما این مواد همه‌ی شروط ناعادلانه را پوشش نمی‌دهند. با این حال، به نظر می‌رسد صرف ناعادلانه بودن شروط لزوماً موجب بطلان قرارداد نخواهد شد؛ بلکه حسب مورد ضمانت اجرای آن مانند تعدیل قضایی، عدم قابلیت استناد، بطلان شروط، بطلان نسبی و در مواردی حق فسخ نیز متصور خواهد بود.^{۲۵}

^{۲۱} . <https://pay.snapp.ir/faqs/>

^{۲۲} ناصر، مهدی و حسین صادقی، «اعتبار سنجی و چالش‌های حقوقی به کارگیری قراردادهای هوشمند: با مطالعه تطبیقی نظام حقوقی ایران و آمریکا»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، ۷، ۲۷ (۱۳۹۸)، ۲۵۶.

^{۲۳} جهت دیدن نظر مخالف نک: ناصر کاتوزیان، قواعد عمومی قراردادها، جلد اول، (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۴۰۳)، ۲۵-۲۷.

^{۲۴} ضیغم‌زاده، مسعود، الماسی، نجادعلی و محمدحسین بیاتی، «بررسی شروط ناعادلانه و غیرمنصفانه در قراردادهای پزشکی و دارویی»، مجله حقوق پزشکی، ۱۶، ۵۷ (۱۴۰۱)، ۵.

^{۲۵} رای وحدت رویه شماره ۷۹۴ مصوب ۱۳۹۹/۰۵/۲۱، نباید به صورت موسع برای ابطال قراردادهای BNPL استفاده شود زیرا موضوع رأی مزبور ناظر بر نقش آمره بانک مرکزی در تنظیم سود بانکی و اعتبار قراردادهای بانک‌ها و موسسات اعتباری مشمول این رأی هستند.

در انگلستان ماده ۱۰ و بندهای ۱ تا ۵ ماده ۱۱ قانون شرایط قرارداد ناعادلانه مصوب ۱۹۷۷^{۲۶}، معیارهایی را از متعارف بودن شروط قراردادی ارائه می‌دهند. در بند ۱ ماده ۱۱ شروطی عادلانه دانسته شده است که با توجه به اوضاع و احوالی که در زمان انعقاد قرارداد برای طرفین معلوم بوده یا به طور معقول می‌بایست برای آنان معلوم می‌بود یا در نظر آنان قرار داشته است، شرطی منصفانه و معقول برای گنجاندن در قرارداد بوده باشد.

در دعوی دفتر تجارت منصفانه علیه شرکت فاکستونز لیمیتد در سال ۲۰۰۹^{۲۷}، فاکستونز لیمیتد مشاور املاک بزرگ در لندن بود که قراردادهای استاندارد اجاره با موجران منعقد می‌نمود. اما در این قراردادها شروطی درج شده بود که موجران را ملزم به پرداخت کمیسیون یا کارمزدهای سنگین حتی در جایی که مشاور املاک هیچ خدمت جدیدی ارائه نکرده بودند یا نقشی در ارائه آن خدمت نداشتند، می‌کرد. دادگاه این شروط را غیرعادلانه و موجب عدم توازن جدی و به زیان مصرف‌کنندگان دانست. در نهایت مشاور املاک بزرگ ملزم به استاندارد نمودن و اصلاح قراردادهای خویش شد.

به نظر نگارندگان هدف اصلی مداخله حقوقی در قرارداد میان طرفین از بین بردن قرارداد نیست بلکه حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان است. در بطلان نسبی سرنوشت عقد به دست یکی از طرفین عقد که علی‌الاصول طرف ضعیف‌تر است سپرده می‌شود و وی مختار است تا مدت زمانی مشخص عقد را منحل کند یا آن را پابرجا نگاه دارد، در نتیجه این معاملات قابل ابطال خواهد بود. اگر این نظر مبنا قرار داده شود، ممکن است با سوءاستفاده مصرف‌کنندگان مواجه و زمینه تزلزل این قراردادها ایجاد شود.

همچنین در فرض عدم قابلیت استناد، عقد میان طرفین معتبر است، اما نسبت به دیگران قابل استناد نیست.^{۲۸} با این حال، به نظر می‌رسد این ضمانت اجرا در قراردادهای BNPL کارایی نداشته باشد؛ زیرا هدف اصلی از حمایت در این قراردادها، حمایت از مصرف‌کننده در برابر طرف قراردادی خویش است، حال آنکه عدم قابلیت استناد عمدتاً ناظر به آثار قرارداد در برابر اشخاص ثالث است.

در عمل با اینکه فسخ قراردادهای BNPL به دلیل درج شروط ناعادلانه و به استناد خیار غبن با روح قانون مدنی ایران مناسبت بیشتری دارد و تعدیل قرارداد نیز امری دشوار است و دادگاه را به تکلف و می‌دارد و در عمل مشکلات عدیده‌ای را به وجود می‌آورد،^{۲۹} به نظر می‌رسد در جایی که شروط قابل قبول، اما تحمل‌ناپذیر و ناعادلانه است مانند اینکه به ازای هرروز تاخیر، جریمه‌ای نامتعارف تعلق بگیرد، تعدیل شروط قرارداد راهکار مناسب‌تری خواهد بود، زیرا در بسیاری از موارد کالا یا خدمت موضوع قرارداد مورد استفاده قرار گرفته و بازگرداندن عوضین به وضعیت پیش از قرارداد با دشواری‌های فراوانی همراه است. بنابراین بهتر است که در وهله‌ی اول طرفین با مراجعه به یکدیگر درخواست مذاکره نمایند و پس از آن و در صورت عدم حصول توافق به مرجع صالح قضایی مراجعه نمایند. در مقابل بطلان شرط در جایی که شروط ذاتا و از اساس غیرقابل پذیرش و ناعادلانه است، پذیرفتنی است. مانند اینکه در

²⁶. Unfair Contract Terms Act 1977

²⁷. Office of Fair Trading v Foxtons Ltd [2009] EWHC 1681 (Ch)

²⁸. ایزانلو، محسن و صادق شریعتی نسب، «مطالعه تطبیقی "عدم قابلیت استناد" در حقوق ایران و فرانسه»، مجله علمی پژوهشی حقوق خصوصی، ۹، ۱۳۹۱، ۴۴-۴۷.

²⁹. مجید غمامی، تعادل اقتصادی، رمز پایداری قرارداد بازاندهی در نظریه غبن حادث، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۴۰۲)، ۱۱۲-۱۱۹.

قرارداد BNPL آمده باشد مصرف‌کنندگان تحت هیچ شرایطی حق مرجوع نمودن کالای معیوب را ندارند.^{۳۰} در نتیجه بهتر است تا حد ممکن از فسخ این قبیل قراردادها اجتناب شود.

۱-۴- کارمزد، جریمه و مثال‌های عینی

یکی از چالش‌های پیش روی خریداران، درک ساختارها و هزینه‌های متنوع قراردادهای BNPL است. اگرچه این توافقاتی اعتباری کوتاه‌مدت که معمولاً برای خرید یک کالای مشخص منعقد می‌شوند، همگی تحت عنوان کلی «اکنون بخر، بعداً پرداخت کن» شناخته می‌شوند، اما مدت بازپرداخت، کارمزدها و نرخ‌های بهره آن‌ها می‌تواند تفاوت قابل توجهی داشته باشد.^{۳۱} در ایران اسنپی^{۳۲} و دیجی‌پی^{۳۳} و در انگلستان افتری^{۳۴} پلتفرم‌های فناوری مالی (فین‌تک) هستند که ظاهراً بدون بهره، بدون کارمزد و یا بدون بررسی سختگیرانه سابقه اشخاص، اعتبار می‌دهند. اما مشابه کارمزدی که فروشندگان در تراکنش‌های کارت اعتباری پرداخت می‌کنند، این شرکت‌ها بخش عمده درآمد خود را از ایفای نقش واسطه میان مصرف‌کنندگان و فروشندگان به دست می‌آورند.^{۳۵}

کارمزدهای شبکه فروشندگان یکی از بزرگ‌ترین منابع درآمدی ارائه‌دهندگان خدمات BNPL محسوب می‌شود.^{۳۶} کارمزد معاملاتی از فروشندگان برای هر معامله دریافت می‌شود و معمولاً به صورت درصدی از ارزش کالاهای خریداری شده توسط مصرف‌کننده محاسبه می‌گردد. برای مثال، مصرف‌کننده کالا را به قیمت کامل ده میلیون تومان خریداری می‌کند، اما فروشنده با پذیرش تخفیف تنها نه میلیون و پانصد هزار تومان از BNPL دریافت می‌کند. پس از بازپرداخت مصرف‌کننده، وام‌دهنده پانصد هزار تومان درآمد^{۳۷} کسب خواهد کرد. همچنین BNPL‌ها جریمه‌های تأخیر^{۳۸} را در قراردادهای خود پیش‌بینی می‌کنند. بنابراین اگر مصرف‌کننده پس از پرداخت نخستین قسط، تا پایان دوره وام از پرداخت سایر اقساط خودداری کند، نه تنها مشمول پرداخت جریمه اولیه خواهد شد، بلکه اگر پرداخت تا مدت زمانی پس از سررسید انجام نگیرد، جریمه اضافی نیز به وی تعلق خواهد گرفت. طبق اعلام برخی منابع، این مدت زمان در اسنپی تا روز پنجم ماه^{۳۹} خواهد بود و در صورت استمرار عدم پرداخت، جریمه تا ۵ درصد مبلغ پرداخت نشده می‌تواند اعمال گردد.^{۴۰} در دیجی‌پی نیز تا پنج روز اول ماه بعد امکان پرداخت اقساط بدون بهره وجود دارد و در صورت عدم پرداخت

^{۳۰} بخش نخست از ماده ۱۷۹ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳

^{۳۱} Andrew Fung, Buy Now, Pay Later: The New Face of Consumer Credit, Progressive Policy Institute (PPI), August 2024, p 5

^{۳۲} . snappay

^{۳۳} . digipay

^{۳۴} . Afterpay

^{۳۵} طبق آخرین آمار اسنپی با بیش از ۴۰۰ فروشگاه در دسته‌بندی‌های مد و پوشاک، زیبایی و سلامت، کالای دیجیتال و... قرارداد همکاری منعقد کرده است.

^{۳۶} برای نمونه در سال ۲۰۲۱، شرکت افتری مبلغ ۱۳۷ میلیون دلار از درآمد خود را صرفاً از فروشندگان به دست آورد.

^{۳۷} از واژه درآمد استفاده شده است زیرا BNPL‌ها هزینه‌هایی مانند بازاریابی و زیرساخت و... دارند که پس از کسر آن از درآمد میزان سودخالص آنان مشخص می‌گردد.

^{۳۸} . late fee

^{۳۹} . <https://khoobmarket.ir/page/snappay?>

^{۴۰} . <https://see5.net/blog/what-is-snappay?> & <https://pay.snapp.ir/>

به موقع به ازای هر روز تاخیر، ۰/۲۵٪ به بدهی اضافه می‌شود، علاوه بر آن باعث تضعیف رتبه اعتباری برای دریافت وام و سایر سرویس‌های اعتباری می‌گردد.^{۴۱}

با توجه به حقوق ایران و با استناد به ماده ۲۳۰ قانون مدنی و آنچه مقصود طرفین بوده است، جریمه تاخیر را می‌توان نوعی وجه التزام قراردادی تلقی نمود زیرا پیش از انعقاد قرارداد میان طرفین مشخص شده و قابل پرداخت است. اما در صورتی که جریمه تاخیر در قرارداد میان طرفین پیش‌بینی نشده باشد با استناد به مواد ۲۲۱ و ۲۲۸ قانون مدنی و ماده ۵۲۲ قانون آیین دادرسی مدنی با جمع شرایط مواد مذکور مانند موضوع تعهد پولی و وجه رایج، مطالبه طلبکار، تمکن مدیون و تغییر فاحش شاخص قیمت خسارت تاخیر تادیه قابل مطالبه خواهد بود و هزینه‌های وصول و اجرا نیز برعهده گیرنده‌ی اعتبار می‌باشد.

به نظر نگارندگان این جریمه‌ها ربا محسوب نمی‌شوند. زیرا از ابتدا توافق یا قصدی مبنی بر دادن و گرفتن وجه اضافی علاوه بر وجه اعتبار نشده است و وجه التزام و خسارت تاخیر، ضمانت اجرای عدم ایفای تعهدات به موقع و مانعی برای جلوگیری از کاهش ارزش پول است که امری مشروع است و در مقررات نیز پیش‌بینی شده است.

در نتیجه BNPLها علاوه بر کارمزدهای دریافتی از فروشندگان، ممکن است بخشی از درآمد خود را از محل جریمه‌ها که ناشی از تأخیر در پرداخت اقساط می‌باشد، کسب کنند و پیشنهاد می‌شود قانونگذار ارائه‌دهندگان خدمات BNPL را به افشای شفاف کارمزدها و هزینه‌ها ملزم کرده و برای جریمه‌های تاخیر سقف‌های متناسبی تعیین نماید. برای مثال شرکت کلارنا^{۴۲} در صورت تاخیر در پرداخت اقساط، پس از هفت روز مهلت اضافی، مبلغ ۵ پوند جریمه مشخص کرده است، و نکته مهم این است که مجموع جریمه‌ها نمی‌تواند بیش از ۲۵ درصد ارزش سفارش باشد و برای هر سفارش حداکثر دو جریمه قابل اعمال است.

۲- ریسک‌های حقوقی و تضامین

مانند هر نوع اعتباری، ریسک‌هایی برای مصرف‌کنندگان و ارائه‌دهندگان خدمات BNPL متصور است. بیشتر این ریسک‌ها ناشی از مقررات ضعیف و محدود وضع شده برای این شکل جدید اعتبار است.^{۴۳} علی‌رغم رشد و پذیرش قوی، BNPL در منطقه خاکستری قانونی قرار دارد و از بررسی‌های نظارتی فرار می‌کند و ممکن است خطرات بالقوه‌ای را برای مصرف‌کنندگان و ارائه‌دهندگان این خدمات به وجود آورد. بنابراین در این بخش مهم‌ترین ریسک‌های حقوقی و اجرایی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲-۱- اخذ تضمین از مشتریان و ریسک‌های اجرایی آن

برخی BNPLها در کنار خدمات اعتبار ماهانه یا طرح چهار قسط بدون ضامن، خدماتی برای خریدهای سنگین‌تر و گران قیمت‌تر نیز ارائه می‌دهند. برای مثال اسنپ‌پی با همکاری بانک ملت و بلوبانک سامان^{۴۴} و دیجی‌پی با همکاری بانک صادرات، ملت و تجارت^{۴۵}

⁴¹ . <https://basa.ir/guide-to-using-digipay-credit/>

⁴² . <https://www.theguardian.com/business/2026/feb/25/buy-now-pay-later-use-debt-problems-bnpl?>

⁴³ . Penzo, E. (2022). **Buy Now, Pay Later: International Market Analysis of the Service Providers**. Master's Thesis, Politecnico di Milano, Department of Management, Economics and Industrial Engineering, 40.

⁴⁴ . <https://snapp.ir/blog/snapp-pay-and-blubank-partnership/>

⁴⁵ . <https://www.mydigipay.com/mag/news/saderat-clloab-digipay>

سرویس اعتبار بانکی (وام) را نیز برای بهره‌مندی اشخاص به ترتیب تا سقف یکصد میلیون تومان و هفتاد میلیون تومان برای متقاضیان فراهم آورده‌اند. اما در این طرح مشتریان بایستی تضامینی مانند چک صیادی یا سفته الکترونیک ارائه کنند.^{۴۶} با اینکه اخذ تضامین با فلسفه BNPLها سازگاری کاملی ندارد اما در اعتبارهای با مبالغ بالا و دوره بازپرداخت طولانی‌تر، اخذ تضامین‌های متعارف می‌تواند به منظور مدیریت ریسک نکول توجیه شود. از این رو، مناسب است میان اعتبارهای کوتاه‌مدت و بامبلغ کم و اعتبارهای بلندمدت و با مبالغ بالا تفکیک قائل شد. همچنین دوره پرداخت طرح بلندمدت در اسنپی بین ۱۸ تا ۲۴ ماه و در دیجی‌پی بین ۶ تا ۱۲ ماه بوده و نرخ سود ۲۳ درصد^{۴۷} به مبلغ کالا یا خدمت افزوده می‌گردد که این سود براساس قوانین بانک مرکزی تعیین شده است.

با این که اخذ چک صیادی به عنوان تضمین می‌تواند ریسک نکول را کاهش دهد، اما در عمل همه اشخاص دسته چک ندارند و این امر می‌تواند باعث شود متقاضیان دریافت اعتبار BNPLها محدودتر شوند. همچنین در فرضی که اشخاص دسته چک دارند، اخذ تصویر این چک به عنوان تضمین در برخی فروض می‌تواند چالش‌هایی را به دلیل نیمه‌الکترونیک بودن به همراه داشته باشد. برای مثال در جایی که با وجود ثبت چک در سامانه صیاد، لاشه کاغذی چک در اختیار دارنده قرار نگیرد، چک قابل وصول نخواهد بود. این موارد می‌تواند زمینه طرح دعاوی مربوط به اجرای تعهدات را فراهم آورد و در نتیجه هزینه‌های حقوقی و اجرایی طرفین را افزایش دهد.

جهت جلوگیری از بروز اختلاف پیشنهاد می‌شود به عنوان تضمین، مشتریان چک تمام الکترونیک^{۴۸} یا سفته تمام الکترونیک^{۴۹} صادر نمایند. زیرا مزایایی مانند سرعت بیشتر جهت صدور، عدم احتمال جعل، عدم وجود تعارض میان اعداد وارد شده، عدم وجود سقف در درج مبلغ، عدم مفقودی و وجود امضاء دیجیتال دارد. در چک تمام الکترونیک تمام عملیات ثبت، دریافت، انتقال، امضاء و ... در سامانه صیاد انجام خواهد شد و احتیاجی به لاشه کاغذی چک نخواهد بود و در سفته الکترونیک نیز تمام مراحل از صدور سفته تا وارد نمودن سایر اطلاعات از طریق سامانه‌هایی مطمئن مانند آی‌کاپ انجام می‌شود^{۵۰} و در حالات فوق حتی در صورت بروز اختلاف نیز دادگاه می‌تواند از بانک استعلام بگیرد و در این صورت چک یا سفته در اختیار دادگاه قرار خواهد گرفت.

علاوه بر موارد فوق، در اسناد تمام الکترونیک تا زمانی که اسناد به تایید بانک مرکزی نرسد به گردش در نخواهند آمد و این امر به دلیل جلوگیری از پولشویی، جعل و ... است تا همه اشخاص و فعالیت‌هایشان قابل رهیایی باشند.^{۵۱}

در سال ۲۰۲۱ سازمان راهبرد امور مالی انگلستان گزارشی درباره بازار اعتبار بدون وثیقه^{۵۲} منتشر کرد که به گزارش وولارد^{۵۳} معروف است.^{۵۴} در این گزارش تاکید شده است که مشتریان باید تحت اعتبارسنجی کامل^{۵۵} و ارزیابی تناسب یا صلاحیت دریافت اعتبار^{۵۶}

^{۴۶} . <https://snapppay.ir/check-register-guid/>

^{۴۷} . <https://www.mydigipay.com/mag/loans-and-credits/effective-interest-rate-vs-real-interest-rate/> & <https://pay.snapp.ir/loan/>

^{۴۸} . براساس دستورالعمل اجرایی چک الکترونیک مصوب ۱۴۰۲، بانک‌ها باید زمینه چک تمام الکترونیک را فراهم کنند تا طی سال‌های آتی چک کاغذی حذف شود.

^{۴۹} . بخشنامه شماره ۰۰/۲۸۳۹۶۲ مورخ ۱۴۰۰/۰۹/۲۹ برات و سفته الکترونیک شناسایی کرده است و بانک‌ها نیز ملزم به راه اندازی سامانه مربوطه شده‌اند، همچنین در اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۳ بانک مرکزی از این نوع برات و سفته رونمایی کرده است.

^{۵۰} . <https://icup.ir>

^{۵۱} . محسن صادقی، «تقریرات درس بانکداری مجازی و مسائل حقوقی آن»، گروه حقوق خصوصی و اسلامی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، ۱۴۰۴.

قرار گیرند. این گزارش نشان می‌دهد که دغدغه اصلی سازمان راهبر امور مالی اعتبارسنجی صحیح است و صحبتی از اخذ تضامین به میان نیامده است، بلکه یکی از راهکارهای بالقوه در این زمینه، استفاده از بیمه حمایت اعتباری^{۵۷} در نظر گرفته شده است. قراردادی بیمه‌ای که بدهکار را در برابر خطر ناتوانی از بازپرداخت اعتبار تحت پوشش قرار می‌دهد؛ خواه این اعتبار در قالب وام رهنی، اعتبار مصرف‌کننده یا کارت اعتباری اعطا شده باشد. در نهایت در عمل هرگز این قبیل ریسک‌های اعتباری به صفر نمی‌رسند و تنها می‌توان از درجه آنان کاست، که البته هزینه‌هایی برای این امر متصور است و در نهایت به نظر می‌رسد این مشتری است که باید این هزینه‌ها را بپردازد.^{۵۸}

۲-۲- انباشت بدهی‌های موازی و اعتبارسنجی مشتریان

با این که پرداخت‌های بدون بهره، خریدهای بزرگتر را بسیار مقرون به صرفه‌تر از آنچه واقعاً هستند، نشان می‌دهد ولی خطر بدهی و پرداخت‌های معوق را افزایش می‌دهند. ارزیابی اعتبار به شناسایی و کاهش ریسک‌های اعتباری کمک می‌نماید. در حال حاضر مشتریان به راحتی به اعتبار BNPL دسترسی دارند و ارائه‌دهندگان خدمات BNPL نیز معمولاً اطلاعات مربوط به تراکنش‌های موجود مشتریان را به صورت زنجیره‌ای با یکدیگر به اشتراک نمی‌گذارند. بنابراین خطر جدی وجود دارد که کاربران عمداً یا سهواً بدهی‌های خود را نزد چندین ارائه‌دهنده انباشته کنند تا جایی که بازپرداخت آن غیر قابل وصول شود.

در ایران، یک شخص می‌تواند همزمان از BNPL‌های مختلف اعتبار دریافت نماید و محدودیتی برای وی از این جهت متصور نیست. برای مثال با دریافت اعتبار از اسنپ‌پی همزمان می‌توان از دیجی‌پی نیز اعتبار دریافت نمود، زیرا بدهی هر شخص به شرکت BNPL در پلتفرم همان شرکت ثبت شده و قابل بررسی است.^{۵۹}

همچنین در صورت بروز خطا در فرایند اعتبارسنجی یا استفاده از داده‌های ناقص و نادرست، ممکن است درخواست اعتبار متقاضی رد شود یا سقف اعتباری کمتری برای وی تعیین گردد. در عمل در چنین مواردی، می‌توان از طریق پلتفرم مربوطه اعتراض خود را ثبت نمود. با این حال، حتی در صورت بررسی مجدد، ممکن است درخواست اعتبار همچنان رد شود. فقدان سامانه‌ای شفاف و یکپارچه^{۶۰} موجب می‌شود متقاضیان از مبانی تصمیم اعتبارسنجی آگاهی کافی نداشته باشند و امکان اعتراض مؤثر یا ارزیابی صحت داده‌های مورد استفاده با دشواری مواجه شود.

⁵² . Unsecured Credit Market

⁵³ . Woolard Report

⁵⁴ . Simon Toms, Azad Ali & Christopher Hobson, The UK's Woolard Review Proposes Regulations for BNPL Credit Agreements, Skadden, Arps, Slate, Meagher & Flom LLP, 9 February 2021.

⁵⁵ . Full Credit Check

⁵⁶ . Suitability Assessment

⁵⁷ . Credit Protection Insurance (CPI)

^{۵۸} . با بیمه کردن وام‌ها BNPL دیگر نگران عدم پرداخت نیست، اما ممکن است نگران ورشکستگی شرکت‌های بیمه باشد، حال اگر صندوق مشترکی میان شرکت‌های بیمه تشکیل گردد که اگر ورشکستگی اتفاق افتاد، هزینه‌ها از صندوق پرداخت گردد این ریسک به حداقل رسیده است.

⁵⁹ . <https://www.portal.ir/comparison-best-installment-purchase-platforms>.

^{۶۰} . مانند سامانه سمات (سامانه متمرکز اطلاعات تسهیلات و تعهدات بانکی) که اعتبار اشخاص در آن ثبت و بررسی می‌گردد.

رویکرد دولت انگلستان برای تنظیم‌گری BNPL ها نیز با هدف اطمینان از دریافت اطلاعات شفاف توسط کاربران، جلوگیری از استقراض غیرقابل قبول و داشتن حقوق قوی در هنگام بروز مشکلات است. در انگلستان طبق «آیین‌نامه اصلاحی ۲۰۲۵ در زمینه فعالیت‌های تحت نظارت طبق قانون خدمات و بازارهای مالی ۲۰۰۰»^{۶۱} که BNPL ها را به رسمیت شناخته است، در ماده ۱۷ (قراردادهای خرد) و در بند ۳ آن، قرارداد اعتبار پرداخت معوق تنظیم‌شده را مشمول قانون اعتبار مصرف‌کننده مصوب ۱۹۷۴^{۶۲} قرار داده است. مطابق با آیین‌نامه مذکور، نظارت‌ها و اعتبارسنجی برای اعطای تسهیلات توسط سازمان نظارت و راهبری مالی انجام خواهد شد. این ارزیابی روش‌های می‌تواند مختلفی مانند مدل‌های رتبه‌بندی اعتباری، ارزیابی سلامت مالی، تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی، بررسی سوابق و ... دارد. این امر منجر به ایجاد شفافیت شده و اطمینان خاطر بیشتری را برای طرفین به وجود می‌آورد.

در نتیجه پیش‌بینی سامانه‌ای یکپارچه برای اتصال BNPL ها جهت استعلام وضعیت اشخاص و اعتراض به اعتبارسنجی ضروری می‌باشد. این امر باعث می‌شود اشخاصی که وضعیت آنان مطلوب نبوده و شرایط بازپرداخت اقساط را ندارند، در لیست سیاه مشترک قرار گرفته و امکان دریافت سرویس اعتباری را نداشته باشند و بدین ترتیب جلوی انباشت بدهی میان چند شرکت به دلیل وجود تصاویر ناقصی از وضعیت مالی متقاضی گرفته شود، همچنین این امر به نفع اعتبارگیرندگان نیز می‌باشد زیرا در صورتی که آنان واجد شرایط باشند اما BNPL به آنان اعتباری تخصیص نداده یا سقف اعتباری کمتری برایشان قائل گردد، امکان پیگیری به دلیل وجود شفافیت، بالاتر می‌رود. علاوه بر آن ممکن است متقاضیان بدون آنکه متوجه شوند، از طریق اخذ همزمان وام‌های کوچک از چند پلتفرم BNPL، بیش از توان مالی خود بدهکار شوند و یا موعد پرداخت تمام اقساط با هم تلاقی پیدا کنند و به این دلیل وضعیت اعتبار آنان خدشه دار گردد. بنابراین در این سامانه تمام موارد مشخص خواهد شد.

۳- حریم خصوصی و تنظیم‌گری

خدمات BNPL به دلیل اتکای گسترده به پردازش داده‌های کاربران و ماهیت اعتباری خود، می‌توانند چالش‌هایی را در حوزه حریم خصوصی و تنظیم‌گری ایجاد نمایند. از این رو، بررسی چالش‌های ناشی از پردازش داده‌ها و نیز مدل مطلوب نظارت و تنظیم‌گری این خدمات، امری مهم می‌باشد.

۳-۱- نقض حریم خصوصی و امنیت داده‌ها

حریم خصوصی و حفاظت از داده برای صاحبان صنایع، دولت‌ها و عموم جامعه معانی مختلفی دارد و برخلاف سایر حوزه‌های حقوقی که مفاهیم، هنجارها و اصول حقوقی کاملاً ملموس و جاافتاده‌ای را به اذهان متبادر می‌سازد، این حوزه از قوانین درحال حاضر اصلاً

⁶¹ . The Financial Services and Markets Act 2000 (Regulated Activities etc.) (Amendment) Order 2025

⁶² . Consumer Credit Act 1974

تثبیت نشده است.^{۶۳} مفهوم حریم خصوصی بدون ادغام حفاظت از داده‌ها در آن ناقص است. اشخاص جامعه برای بهره‌مندی از خدمات مختلف که توسط نهادهایی مانند بانک، بیمه و ... ارائه می‌شود، چاره‌ای جز در اختیار گذاشتن اطلاعات حساس و شخصی خود به این نهادها ندارند.^{۶۴} طبق مواد ۵ و ۶ قانون مدیریت داده‌ها مصوب ۱۴۰۱، نهادهای مذکور موظف به حفاظت از اطلاعات بوده و جز در مواردی که قانون تجویز^{۶۵} نموده است نباید آن را افشا نمایند.

در انگلستان نیز طبق بند ۱ ماده ۴۱ مقررات پولشویی، تأمین مالی تروریسم و انتقال وجوه مصوب ۲۰۱۷، داده‌های شخصی صرفاً برای اهداف مقرر در قانون قابل پردازش بوده و استفاده از آن‌ها در سایر موارد نیازمند مجوز قانونی است.

ارائه‌دهندگان خدمات BNPL نیز علاوه بر نیاز به دسترسی به اطلاعات اشخاص برای تخصیص اعتبار به آنان، داده‌های دیگری را نیز از طریق پردازش به دست خواهند آورد. به همین جهت آنان می‌توانند با پردازش داده‌های رفتاری مشتریان مانند ساعات ورود به برنامه، زمان‌های بیشتر ورود به برنامه، نوع خرید و ... برای آنان پروفایل سازی کنند. برای مثال دو شخص ماهانه به میزان یکسان درآمد داشته و هیچکدام سابقه عدم پرداخت در پلتفرم مربوطه را ندارند. شخص اول بیشتر کتاب و شخص دوم بیشتر دارو می‌خرد. پلتفرم با تحلیل این داده‌ها برای هر شخص پروفایل می‌سازد و اشخاص را در گروه‌های متفاوتی طبقه‌بندی می‌کند. چنانچه پلتفرم شخص دوم را به عنوان مشتری پرریسک‌تر طبقه‌بندی کرده و سقف اعتباری کمتری برای وی تعیین نماید، در حالی که تفاوت مزبور ارتباط مستقیمی با توان بازپرداخت یا سابقه اعتباری اشخاص نداشته باشد، احتمال بروز سوگیری یا تبعیض الگوریتمی وجود خواهد داشت. در موارد فوق پردازش این قبیل اطلاعات توسط BNPL‌ها می‌تواند به نوعی نگرانی‌هایی را درباره نقض حریم خصوصی کاربران به وجود آورد. بنابراین مقنن بایستی خط قرمزهایی را برای ارائه‌دهندگان این خدمات مشخص نماید تا از آن خروج نکنند و مجازات‌هایی را برای این امر پیش‌بینی نماید.

اما در مواردی که نشت اطلاعات به دلیل پردازش اطلاعات و سوءاستفاده از آن یا به دلیل نقص‌های پلتفرم، هک شدن و یا حملات سایبری و مواردی مشابه رخ دهد، بایستی در دو فرض قائل به تفکیک شد.

در فرضی که پلتفرم شرکت مربوطه تمام ضرایب ایمنی و امنیتی را رعایت کرده باشد، مشخص است وی مرتکب تقصیر نشده و مسئولیت مدنی برای وی متصور نخواهد بود و طبق بند ۱ ماده ۲۳۲ قانون مدنی حتی تضمین شروطی تحت عنوان عدم اخلال و نفوذ در این سیستم‌ها به طور مطلق، به دلیل غیرمقدور بودن، باطل خواهد بود. اما اگر پلتفرم مربوطه ضرایب ایمنی را رعایت نکرده و نوعی نقص فنی در آن وجود داشته باشد و به همین جهت اطلاعات به راحتی و با هک ساده از بین برود یا دست اشخاص غیر افتد، در این صورت شرکت BNPL و سازنده پلتفرم مرتکب تقصیر شده و مسئولیت مدنی خواهند داشت.^{۶۶} مطابق ماده ۹۵۳ قانون

^{۶۳} سعیده مزینانیان، «تنظیم‌گری حریم خصوصی در فضای مجازی (مطالعه تطبیقی در حقوق ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا و ایران)»، فصلنامه پژوهش‌های تجاری و اقتصادی، ۱، ۲ (۱۴۰۲)، ۲۰۶.

^{۶۴} منظور تمام نهادهایی است که اعمال حاکمیتی انجام می‌دهند.

^{۶۵} ماده ۱۵۱ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۴

^{۶۶} اسنپ‌شاپ هیچ‌گونه مسئولیتی در خصوص عملکرد اشخاص ثالث (هکرها) که ممکن است موجب حدوث نقص یا اشکال و ایرادی در حساب کاربری کاربر گردد، نخواهد داشت.

مدنی، تقصیر به معنای تعدی و تفریط است. اگر زیان دیده وجود سه عنصر، (۱) وجود ضرر، (۲) ارتکاب فعل زیان بار و (۳) رابطه سببیت میان فعل شخص و فاعل را اثبات کند، مسئولیت محقق می‌گردد.^{۶۷} بر همین اساس مشتری باید رابطه سببیت را اثبات نماید که در عمل بسیار دشوار خواهد بود.

طبق بند ۷ ماده ۱۷ و ماده ۴۴ آیین‌نامه بانک مجازی ایران، بانک مجازی باید از سامانه‌های مدیریت امنیت اطلاعات برخوردار بوده و مسئول ایمنی و امنیت خدمات و سامانه‌های خود در برابر مشتریان است.^{۶۸} اما برای سامانه شرکت‌های BNPL چنین الزامی در حقوق ایران پیش بینی نشده است.

طبق سند تنظیم مقررات خرید اکنون-پرداخت بعد مصوب ۲۰۲۵، تمام ارائه دهندگان خدمات BNPL موظفند پلتفرم‌های خود را از نظر امنیتی بررسی نمایند. نظام حقوقی انگلستان دارای مصوبه «سندباکس تنظیمی» مرجع رفتار مالی مصوب ۲۰۱۵، می‌باشد. سندباکس، پیش‌بینی چهارچوب امنی است که کسب و کارها درون آن، این امکان را دارند تا به فعالیت زیر نظر نهاد تنظیم‌گر به منظور آزمایش کردن محصول خود در بازاری محدود با مشتریان محدود و به دور از نگرانی برای تنبیه شدن به خاطر عدم رعایت برخی از قوانین و مقررات بپردازند.^{۶۹} علاوه بر موارد فوق، در صورت افشای اطلاعات و نقض داده‌ها، همچنان می‌توان به قانون حفاظت از داده‌ها مصوب ۲۰۱۸^{۷۰}، نیز مراجعه نمود. طبق بند ۱ ماده ۲۵ قانون حفاظت از داده‌ها، محافظت از داده‌ها باید از ابتدای هر طرح مورد توجه قرار گیرد و طبق بند ۳ ماده ۲ قانون فوق کنترل‌کننده باید تضمین نماید که به صورت خودکار و از پیش تعیین شده، تنها داده‌های شخصی ضروری برای هدف مشخص پردازش شوند و بالاترین سطح تنظیمات حریم خصوصی باید برای محصولات جدید اعمال شود، و داده‌های شخصی تنها به مدت لازم نگهداری شوند.

در دعوی موريسون علیه کارکنان متخلف^{۷۱} در سال ۲۰۲۰، یکی از کارکنان شرکت پس از کپی برداری غیرمجاز از اطلاعات حقوق و دستمزد هزاران کارمند، آن‌ها را در اینترنت منتشر کرد. هرچند دادگاه بدوی و تجدیدنظر شرکت را به دلیل ارتباط دسترسی کارمند با وظایف شغلی وی مسئول شناختند، دیوان عالی انگلستان این آراء را نقض و اعلام کرد که افشای اطلاعات ناشی از انگیزه شخصی و انتقام‌جویانه کارمند بوده و ارتباط کافی با وظایف شغلی او نداشته است؛ بنابراین تنها خود کارمند مسئول شناخته شد.

مناسب است ارائه‌دهندگان این خدمات پیش از عرضه عمومی، در چارچوب سندباکس تنظیمی و نیز از طریق ارزیابی‌های فنی و آزمون‌های امنیتی مستقل، نسبت به شناسایی آسیب‌پذیری‌های سامانه‌های خود اقدام نمایند، تا از نشت داده‌ها تا حد زیادی جلوگیری شود.

^{۶۷} صفایی، سیدحسین و حبیب‌الله رحیمی، مسئولیت مدنی (الزامات خارج از قرارداد)، (تهران: انتشارات سمت، ۱۴۰۰)، ۹۰-۹۱.

^{۶۸} عاصف کبیری، زهرا، السان، مصطفی و مهراب داراب‌پور، «شخصیت استقلالی حقوقی و راهکارهای حفظ امنیت بانک‌های مجازی»، مجله پژوهش‌های حقوقی مالی و اقتصادی، ۱، ۱ (۱۴۰۳)، ۱۲۱.

^{۶۹} زارعی، محمدحسین و حامد ادريسيان، «سندباکس تنظیمی و چالش‌های آن در نظام حقوقی ایران»، فصلنامه تحقیقات حقوقی ویژه‌نامه حقوق و فناوری، ۲۵ (۱۴۰۱)، ۱۷۲.

^{۷۰} Data Protection Act 2018

^{۷۱} Morrison Supermarkets plc v Various Claimants [2020] UKSC 12

۳-۲- مدل مطلوب تنظیم‌گری BNPL

تنظیم مقررات پدیده‌ای است که ارائه تعریف دقیق و روشن از آن بسیار سخت است. مقررات‌گذاری «دخالت مستقیم بخش عمومی در ترکیب قراردادهای و توافقات بخش خصوصی» یا به عبارتی ساده‌تر، «تلاش دولت به منظور کنترل تصمیم‌های بخش خصوصی» تعریف شده است.^{۷۲} یکی از عوامل مهم در شکل‌گیری مفهوم تنظیم‌گری، مشکل یا مسئله‌ای است که بر آن تمرکز شده است و همین امر می‌تواند وجود مفاهیم و تعاریف گوناگون از تنظیم‌گری را توجیه کند.^{۷۳} تنظیم بازارهای مالی از ملزومات اساسی رشد و توسعه‌ی بازارها به شمار می‌رود، به همین جهت به دنبال رشد بازارهای مالی و پیشرفت‌های تکنولوژی، تنظیم آنان مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گرفته است.

ساختار تنظیم بازارهای مالی در سراسر جهان را در یک تقسیم‌بندی می‌توان به چهار مدل نهادی^{۷۴}، کارکردی^{۷۵}، یکپارچه^{۷۶} و دوقله^{۷۷} تقسیم نمود.^{۷۸} طبق اصل ۴۴ قانون اساسی و بند ۲ ماده ۴ قانون بانک مرکزی مصوب ۱۴۰۲، بانک مرکزی مسئول تنظیم‌گری بازار پول کشور است. بنابراین نظام تنظیمی ایران با مدل نهادی تطبیق دارد. در این مدل نهاد تنظیم‌گر با توجه به جایگاه حقوقی آن نهاد تعیین می‌شود. برای مثال نهاد مالی که جایگاه حقوقی بانک را دارا است تحت نظام تنظیم‌گر بانک قرار دارد. این امر می‌تواند باعث شود تمام مسئولیت‌ها اعم از مقررات‌گذاری، نظارت و تنظیم‌گری بر عهده‌ی یک نهاد باشد و مقررگذاری برای نوآوری‌های جدید مانند BNPL‌ها با سرعت کمتری انجام شود.

در انگلستان پس از بحران‌های مالی چند دهه اخیر، تنظیم‌گری بازار مالی تغییر قابل ملاحظه‌ای از سبک اصول محور به سبک مقررات محور داشته است.^{۷۹} به همین دلیل است که نظام این کشور یک مدل را به صورت مطلق انتخاب نکرده است تا در مواقع مختلف تنظیم‌گر بتواند سیاست‌ها و رویکردهای متناسب با شرایط را در پیش بگیرد. بنابراین نظام تنظیمی انگلستان با مدل دوقله تطبیق دارد و وظایف تنظیمی میان دو تنظیم‌گر تقسیم می‌شود که یکی از آنان مسئول تنظیم ریسک سیستمی و دیگری مسئول تنظیم رفتار کسب و کارها و حمایت از مشتریان می‌پردازد. تنظیم‌گر باید موارد مندرج در ماده ۲۱ قانون اصلاح قانون‌گذاری و تنظیم‌گری انگلستان مصوب ۲۰۰۶^{۸۰} و آیین‌نامه رگولاتورها مصوب ۲۰۱۴^{۸۱}، را برای تنظیم‌گری و تعیین استانداردها مدنظر قرار دهد.

در طراحی نظام تنظیم‌گری برای BNPL‌ها بایستی واقعیت‌های حقوقی هر کشور و ماهیت دوگانه BNPL‌ها مورد توجه قرار گیرد، زیرا ارائه‌دهندگان خدمات BNPL در جایگاهی میان مؤسسات مالی و شرکت‌های فناوری مالی قرار دارند. از یک سو، فعالیت این

^{۷۲}. رستمی، ولی، هاشمی، سیدمحمد و محمدرضا تقوایی، «چالش‌های مقررات‌گذاری در صنعت بیمه تجاری کشور»، فصلنامه حقوق اداری، ۲، ۷ (۱۳۹۴)، ۶۰.

^{۷۳}. Black, Julia (2002). Critical Reflections on Regulation. Australian Journal of Legal Philosophy, 27

^{۷۴}. Institutional model

^{۷۵}. Functional model

^{۷۶}. Consolidated/Integrated model

^{۷۷}. Twin Peaks model

^{۷۸}. بوستانی، منصور و مجتبی قاسمی، «بررسی تطبیقی ساختار نهادی تنظیم بازارهای مالی در ایران و کشورهای منتخب با نگاه به قانون جدید بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه پژوهش‌های حقوق اقتصادی و تجاری، ۲، ۴ (۱۴۰۳)، ۷۷.

^{۷۹}. منوری، حسین و محمد راسخ، «سبک‌های تنظیم بازار مالی در ایران و انگلستان»، فصلنامه دانش سرمایه‌گذاری، ۶، ۲۲ (۱۳۹۶)، ۱۵۴-۱۵۵.

^{۸۰}. Legislative and Regulatory Reform Act 2006

^{۸۱}. Regulators' Code, April 2014

شرکت‌ها متضمن اعطای اعتبار، ارزیابی توان بازپرداخت مشتریان و مدیریت ریسک نکول است که ماهیتی اعتباری داشته و به حوزه صلاحیت بانک مرکزی نزدیک است. از سوی دیگر، فعالیت آنان با موضوعاتی نظیر شفافیت قراردادهای، تبلیغات، حفاظت از داده‌های شخصی و رسیدگی به شکایات مصرف‌کنندگان نیز ارتباط دارد که فراتر از وظایف نهادهای بانکی است. با این حال، تاکنون چارچوب قانونی مستقلی برای فعالیت ارائه‌دهندگان خدمات BNPL پیش‌بینی نشده و وضعیت نظارتی این اشخاص به طور کامل مشخص نیست. از این رو، صرف اعمال مدل نهادی موجود نمی‌تواند پاسخگوی تمامی چالش‌های ناشی از گسترش خدمات BNPL باشد.

به نظر نگارندگان، الگوی مناسب‌تر در وضعیت کنونی، تنظیم‌گری تفکیکی و هماهنگ میان بانک مرکزی و نهاد حمایت از مصرف‌کننده می‌باشد. در این چارچوب، بانک مرکزی می‌تواند مسئول صدور مجوز فعالیت، اعتبارسنجی مشتریان، نظارت بر مدیریت ریسک^{۸۲}، دسترسی به سامانه‌های اطلاعات اعتباری و کنترل آثار مالی BNPL باشد. در مقابل، وظایفی مانند حمایت از مصرف‌کنندگان، از جمله نظارت بر شفافیت اطلاعات، رسیدگی به شکایات، مقابله با تبلیغات گمراه‌کننده و حفاظت از داده‌های کاربران، باید به دست نهاد تخصصی سپرده شود. بنابراین وظایف مربوط به حمایت از مصرف‌کننده می‌تواند از طریق ایجاد یا تعیین واحد تخصصی حمایت از مصرف‌کننده مالی در ساختار بانک مرکزی اعمال شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

پژوهش حاضر با هدف تحلیل ماهیت حقوقی قراردادهای BNPL، شناسایی ریسک‌های ناشی از این خدمات و بررسی الگوی مناسب تنظیم‌گری آن در حقوق ایران نگاشته شد. BNPL واجد ساختاری چندلایه است؛ به گونه‌ای که قرارداد میان خریدار و فروشنده عقد بیع، قرارداد میان خریدار و ارائه‌دهنده خدمات BNPL قرارداد اعطای اعتبار و قرارداد میان فروشنده و ارائه‌دهنده خدمات BNPL قرارداد همکاری و تأمین مالی منعقد می‌شود. این روابط قراردادی مستقل و طبق ماده ۱۰ قانون مدنی معتبر و لازم‌الاتباع هستند.

با وجود این، گسترش استفاده از این خدمات و عدم توازن اطلاعاتی میان طرفین، زمینه درج شروط ناعادلانه را در این قراردادها فراهم می‌سازد. بررسی انجام شده نشان می‌دهد که همه شروط ناعادلانه از حیث ضمانت اجرا در یک وضعیت قرار ندارند. در مواردی که شرط با قواعد آمره، نظم عمومی یا مقتضای اساسی قرارداد تعارض داشته باشد، بطلان شرط مناسب‌ترین ضمانت اجرا خواهد بود. در مقابل، در مواردی که شرط فی‌نفسه مشروع است اما موجب برهم خوردن تعادل قراردادی و تحمیل بار تحمل‌ناپذیر بر مصرف‌کننده می‌شود، تعدیل شرط راهکار مناسب‌تری به نظر می‌رسد. در هر دو فرض، هدف اصلی مداخله حقوقی نه از بین بردن قرارداد، بلکه حمایت از مصرف‌کننده و به نوعی بازگرداندن تعادل به رابطه قراردادی است.

⁸² . https://cbi.ir/page/BaselCommittee_fa1.aspx.

همچنین بررسی تجربه حقوق انگلستان نشان داد که حمایت مؤثر از مصرف‌کنندگان BNPL مستلزم تلفیق نظارت مالی با سازوکارهای اختصاصی حمایت از مصرف‌کننده است. از این رو، الگوی مطلوب برای ایران را می‌توان در قالب تفکیک وظایف میان بانک مرکزی و نهاد تخصصی حمایت از مصرف‌کننده ترسیم کرد؛ به نحوی که بانک مرکزی مسئول نظارت بر فعالیت ارائه‌دهندگان، اعتبارسنجی و مدیریت ریسک‌های مالی بوده و نهاد تخصصی حمایت از مصرف‌کننده بر شفافیت قراردادها، مقابله با شروط ناعادلانه و رسیدگی به شکایات مصرف‌کنندگان نظارت کند. چنین الگویی می‌تواند ضمن حمایت از نوآوری‌های مالی، از حقوق مصرف‌کنندگان نیز به نحو مؤثرتری حمایت نماید.

براسای یافته‌های پژوهش پیشنهادات ذیل قابل ارائه است:

- ۱- پیشنهاد تقنینی: تصویب مقررات اختصاصی برای خدمات BNPL به منظور تعیین چارچوب حقوقی فعالیت ارائه‌دهندگان، حمایت از مصرف‌کنندگان و مقابله با شروط ناعادلانه.
- ۲- پیشنهاد تنظیم‌گری: استقرار الگوی تنظیم‌گری مبتنی بر تفکیک وظایف میان بانک مرکزی و نهاد تخصصی حمایت از مصرف‌کننده به منظور تأمین هم‌زمان ثبات مالی و حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان.
- ۳- پیشنهاد قضایی: پذیرش امکان ابطال یا تعدیل شروط ناعادلانه با توجه به ماهیت و آثار هر شرط، به جای اعمال یک ضمانت اجرای واحد نسبت به تمامی شروط.
- ۴- پیشنهاد قراردادی: الزام ارائه‌دهندگان خدمات BNPL به تنظیم قراردادهای استاندارد، شفاف، ساده و قابل فهم برای مصرف‌کنندگان.
- ۵- پیشنهاد فناورانه: توسعه سامانه‌های یکپارچه اعلام و اعتبارسنجی برای جلوگیری از انباشت بدهی‌های موازی و ارتقای مدیریت ریسک‌های اعتباری.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- کتاب‌ها :

- غمامی، مجید، تعادل اقتصادی، رمز پایداری قرارداد بازاندیشی در نظریه غبن حادث، چاپ چهارم، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۴۰۲.
- صفایی، سید حسین و حبیب الله رحیمی. مسئولیت مدنی (الزامات خارج از قرارداد). چاپ چهاردهم، تهران: انتشارات سمت، ۱۴۰۰.
- کاتوزیان، ناصر. قواعد عمومی قراردادها جلد اول. چاپ دهم، تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۴۰۳.

- مقالات:

- ایزانلو، محسن و صادق شریعتی نسب، «مطالعه تطبیقی "عدم قابلیت استناد" در حقوق ایران و فرانسه»، مجله علمی پژوهشی حقوق خصوصی، ۹، ۱۳۹۱، ۳۵-۶۶.
- بوستانی، منصور و مجتبی قاسمی. «بررسی تطبیقی ساختار نهادی تنظیم بازارهای مالی در ایران و کشورهای منتخب با نگاه به قانون جدید بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه پژوهش‌های حقوق اقتصادی و تجاری، ۲، ۴ (۱۴۰۳)، ۱۰۸-۷۳.
- زارعی، محمد حسین و حامد ادریسیان. «سندباکس تنظیمی و چالش‌های آن در نظام حقوقی ایران»، فصلنامه تحقیقات حقوقی ویژه نامه حقوق و فناوری، ۲۵ (۱۴۰۱)، ۱۶۹-۱۹۲.

- رستمی، ولی، هاشمی، سیدمحمد و محمدرضا تقوایی. «چالش‌های مقررات‌گذاری در صنعت بیمه تجاری کشور»، فصلنامه حقوق اداری، ۲، ۷ (۱۳۹۴)، ۸۹-۵۷.
- سعیده مزینانیان، «تنظیم‌گری حریم خصوصی در فضای مجازی (مطالعه تطبیقی در حقوق ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا و ایران)»، فصلنامه پژوهش‌های تجاری و اقتصادی، ۱، ۲ (۱۴۰۲)، ۲۰۵-۲۳۷.
- ضیغم‌زاده، مسعود، الماسی، نجادعلی و محمدحسین بیاتی، «بررسی شروط ناعادلانه و غیرمنصفانه در قراردادهای پزشکی و دارویی»، مجله حقوق پزشکی، ۱۶، ۵۷ (۱۴۰۱)، ۱-۱۶.
- عاصف کبیری، زهرا، السان، مصطفی و مهراب داراب‌پور. «شخصیت استقلالی حقوقی و راهکارهای حفظ امنیت بانک‌های مجازی»، مجله پژوهش‌های حقوق مالی و اقتصادی، ۱، ۱ (۱۴۰۳)، ۱۰۱-۱۳۸.
- منوری، حسین و محمد راسخ. «سبک‌های تنظیم بازار مالی در ایران و انگلستان»، فصلنامه دانش سرمایه‌گذاری، ۶، ۲۲ (۱۳۹۶)، ۱۴۷-۱۶۳.
- ناصر، مهدی و حسین صادقی. «اعتبار سنجی و چالش‌های حقوقی به کارگیری قراردادهای هوشمند: با مطالعه تطبیقی نظام حقوقی ایران و آمریکا»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، ۷، ۲۷ (۱۳۹۸)، ۲۵۵-۲۸۸.

-تقریرات:

- صادقی، محسن «بانکداری مجازی و مسائل حقوقی آن»، گروه حقوق خصوصی و اسلامی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، ۱۴۰۴.

-قوانین و مقررات :

- آیین‌نامه تاسیس و فعالیت بانک‌های مجازی مصوب ۱۳۹۰
- دستورالعمل اجرایی اعطای تسهیلات خرد مصوب ۱۴۰۱
- دستورالعمل ضوابط نحوه ایجاد و تکمیل سامانه‌های الکترونیکی در شبکه بانکی و نحوه همکاری مراجع ذی ربط مصوب ۱۳۹۳
- دستورالعمل اجرایی چک الکترونیک مصوبه مورخ ۱۴۰۲/۱۱/۲۸ کمیسیون ابزارهای پرداخت و تسویه بانک مرکزی
- بخشنامه شماره ۰۰/۲۸۳۹۶۲ مورخ ۱۴۰۰/۰۹/۲۹؛ ابلاغ «شیوه‌نامه اجرایی استفاده از برات الکترونیکی در تامین مالی زنجیره تامین»
- بخشنامه شماره ۶۹۱۷۵/۰۲ مورخ ۱۴۰۲/۰۳/۲۸؛ بخشنامه سقف مبلغ تسهیلات خرد سال ۱۴۰۲
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۴۰۲
- قانون دریایی ایران مصوب ۱۳۴۳
- قانون مدیریت داده‌ها مصوب ۱۴۰۱
- قانون مدنی مصوب ۱۳۰۷
- قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹
- رای وحدت رویه شماره ۷۹۴ هیات عمومی دیوان عالی کشور مورخ ۱۳۹۹

(ب) منابع خارجی

A) Articles

- Black, Julia (2002). Critical Reflections on Regulation. *Australian Journal of Legal Philosophy*, 1–27.
- Choudhary, R., Shaik, Y.A., Yadav, P. & Rashid, A. (2024). Generational differences in technology behavior: a systematic literature review. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(9), 1–25.
- Cornelli, G., Gambacorta, L., & Pancotto, L. (2023). Buy now, pay later: a cross-country analysis. *BIS Quarterly Review*, December, 61–75.
- Fung, Andrew (2024). Buy Now, Pay Later: The New Face of Consumer Credit. *Progressive Policy Institute (PPI)*, August, 1-10.

- Hendy, M.A., Maizatulaidawati, M.H., Abdul, K.O., Anas, H., & Edura, W.R. (2023). Religious-based ethics and Buy-Now-Pay-Later re-usage intention among Muslim consumers in Indonesia and Malaysia: a commitment-trust theory perspective. *Cogent Business & Management*, 11(1), 1–17.
- Soni, S. (2024). Regulating Buy Now, Pay Later: Consumer Financial Protection in the Era of Fintech. *Columbia Law Review*, 123, 2035–2076.
- Toms, Simon, Ali, Azad & Hobson, Christopher (2021). The UK's Woolard Review Proposes Regulations for BNPL Credit Agreements. Skadden, Arps, Slate, Meagher & Flom LLP, 9 February.

B) Thesis

- Penzo, E. (2022). **Buy Now, Pay Later: International Market Analysis of the Service Providers**. Master's Thesis, Politecnico di Milano, Department of Management, Economics and Industrial Engineering, pp. 1–122.

C) Foreign Case Law

- Morrison Supermarkets plc v Various Claimants [2020] UKSC 12
- Office of Fair Trading v Foxtons Ltd [2009] EWHC 1681 (Ch)

D) Report

- J Birchall, 'Toys R Us launches a 'layaway' service' (Financial Times, 20 October 2009).
- Financial Conduct Authority. (2021). A review of change and innovation in the unsecured credit market (The Woolard Review).

E) Legislation & Regulations

- Financial Services and Markets Act 2000 (UK)
- Legislative and Regulatory Reform Act 2006 (UK)
- Money Laundering, Terrorist Financing and Funds Transfer (Payer Information) Regulations 2017(UK)
- Regulation of Buy-Now, Pay Later: Government Response to Consultation ,May 2025 (UK)
- Regulators' Code, April 2014 (UK)
- Unfair Contract Terms Act 1977 (UK)
- Consumer Credit Act 1974 (UK)
- Data Protection Act 2018 (UK)

-سایتها

- <https://www.mydigipay.com/mag/loans-and-credits/effective-interest-rate-vs-real-interest-rate/>
- <https://snapp.ir/blog/snapp-pay-and-blubank-partnership/>
- <https://www.mydigipay.com/mag/news/saderat-clloab-digipay>
- <https://snapppay.ir/check-register-guid/>
- <https://icup.ir>
- <https://www.theguardian.com/business/2026/feb/25/buy-now-pay-later-use-debt-problems-bnpl?>
- <https://khoobmarket.ir/page/snapppay?>
- <https://see5.net/blog/what-is-snappay?>
- <https://pay.snapp.ir/>
- <https://basa.ir/guide-to-using-digipay-credit/>
- <https://snappshop.ir/return-policies>
- <https://pay.snapp.ir/faqs/>
- <https://Snappshop.ir/rules-and-conditions>
- <https://www.portal.ir/comparison-best-installment-purchase-platforms>.
- https://cbi.ir/page/BaselCommittee_fa1.aspx.